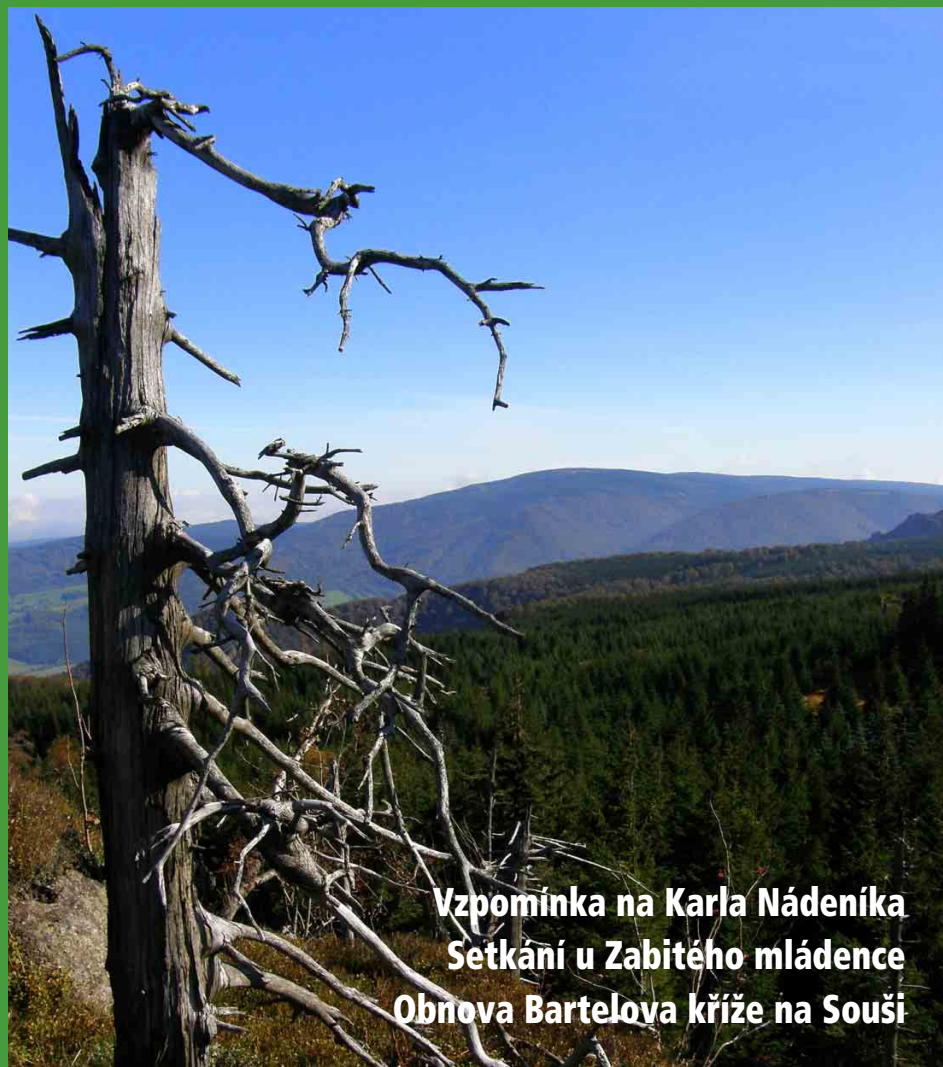

3/2025 (36. ročník)

Patron

čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor

Vzpomínka na Karla Nádeníka
Setkání u Zabitého mládence
Obnova Bartelova kříže na Souši

Zakázaný skok přes hranice – Karel Nádeník v létě 1971 na řece Jizeře. V pozadí starý karlovský most. Archiv JJHS

Karel Nádeník u Kauschkovy památky na skále Náhrobek, květen 2012. Foto Otokar Simm

Vážení členové a příznivci Spolku Patron

Péče o drobné památky Jizerských hor už dávno není pouze nadšeneckou záležitostí několika jednotlivců, kteří s kladívky, štětci a plechovkami s barvou vyráželi do hor, aby zachraňovali zapomenuté křížky či kapličky. Dnes se mnohdy jedná o promyšlenou a odborně vedenou činnost, která vyžaduje znalosti, zkušenosti i spolupráci lidí z různých oborů.

I nadále se co nejvíc prací snažíme realizovat vlastními silami. Máme však to štěstí, že s naším spolkem spolupracují profesionálové, kteří svou práci dělají s opravdovým citem a nasazením. Restaurátorka Vanesa Trostová, malíř Pavel Koňarik a umělecký kovář Jan Moravec dávají památkám nový život. Jejich práce spojuje řemeslnou preciznost s respektem k původnímu dílu a porozuměním pro jeho historickou hodnotu. Svědčí o tom řada památek, které v posledních letech obnovili nejen ve spolupráci se Spolkem Patron, ale i s dalšími subjekty. Jsou rozesety na mnoha místech po krajině v širokém okolí.

Chtěli bychom tímto všem třem upřímně poděkovat. Nejen za jejich skvělou a poctivou práci, ale i za přístup, který do ní vkládají – za trpělivost, pokoru a ochotu dělit se o zkušenosti. Právě díky takovým lidem má naše společné úsilí hlubší smysl a jizerskohorské pomníčky mohou dál vyprávět své příběhy.

Přejeme vám hezké dny v Jizerských horách.

Výbor Spolku Patron

Vanesa Trostová a Jan Moravec při obnově křížku v Oldřichovském sedle. Archiv Vanesy Trostové

Titulní strana: Masív Smrku při pohledu od Ptačích kup. Foto Karel Nádeník

Před deseti lety nás opustil Karel Nádeník

Miloslav Nevrlý

Karel Nádeník zemřel tak, jak si vždycky přál. V horách a v lese, rychle a bezbolestně. Taková smrt mu byla dopřána za teplé a slunné předpodzimní soboty 12. září 2015 nedaleko horského rašeliniště Černých jezírek na hřebeni Jizerských hor. Vydal se tam toho dne se svým přítelem z německého Erfurtu Udo Rademacherem. Když se vraceli lesem od vrchoviště k autu na Smědavě, Karel se pojednou beze slova a pomalu zhroutil v lese k zemi.

Neodmyslitelné spojení: Karel Nádeník na vrcholu Smrku s knihou, kterou o této hoře napsal. Archiv JJHS

Když přítel viděl, že mu sám nemůže pomoci, volal telefonicky – za pomoci náhodných českých turistů, jdoucích po nedaleké silnici – záchranou službu i Horskou službu. Pomoc, včetně helikoptéry, byla na místě relativně rychle brzy, během několika desítek minut, ale lékař už mohl konstatovat jen smrt; patrně prudká ataka mozkové mrtvice.

Rodina zesnulého splnila i třetí Karlovo přání, být zpopelněn bez obřadu, jen v rodinném kruhu. Jeho popel pak spočinul na dvou místech, které Karel miloval. Jedna část je uložena v rodinné hrobce na hřbitově v Novém Městě pod Smrkem, druhá pak byla za účasti celé rodiny a nejbližších Karlových přátel svěřena větru na svahu hory Smrku, na místě, odkud zesnulý nejčastěji a nejraději pohlížel na svoje lesy a hory. Krásný konec krásného života.

Po vážném úvodu bych se rád vrátil radostněji ke chvílím, které jsem s Karlem prožil a hlavně k jeho duchovnímu i hmatatelnému odkazu, který zanechal svému rodnému Novému Městu pod Smrkem, svým spoluobčanům, Jizerským horám a nakonec nám všem. Napřed několik slov o jeho pevném rodinném ukotvení v onom téměř čtyři a půl století starém hornickém a později textilním městečku pod Jizerskými horami.

Na snímku z roku 1959 jej vidíme v uniformě coby houslistu učitelského kvarteta. Archiv JJHS

*Karel před domem, který v Novém Městě pod Smrkem zakoupili jeho rodiče již po první světové válce.
Foto Otokar Simm*

Karel Nádeník se narodil do českoněmecké rodiny, jakých tehdy mírumilovně žily v příhraničních krajích tisíce. Do Nového Města pod Smrkem přišel již jeho děd, rovněž Karel, jako tkadlec ze středočeské Kouřimi. Oženil se s novoměstskou dívkou Julianou Kaiserovou a roku 1912 se jim narodil syn Hugo, budoucí Karlův otec. Po první světové válce koupili Nádeníkovci dům v tehdejší Redernově, dnes Revoluční ulici 114, ve kterém byl krám a hostinec. Ten se nazýval po této městské části Na Malé Straně. Hugo se později oženil s Marií Fischerovou z Raspenavy a ta v tomto domě přivedla 8. května 1938 na svět syna Karla, svoje jediné dítě. Ten na své mládí, ve kterém ho láskyplně obklopovala celá rodina (žila s nimi v jednom domě i jeho babička z otcovy strany a její sestra), a na celý život pak vzpomínal jako pětasedmdesátník po dlouhých třech čtvrtinách století v rozhovoru publikovaném v Ročence Jizersko-Ještědské horského spolku 2012. Já jsem tehdy jen mohl projevit údiv nad tím, že existuje člověk, který prožil celý život ve svém rodném domě, v jediné ulici, v jediném městě, a měl jen jediné zaměstnání a jako učitel ma-

tematiky a fyziky učil celý život v jediné školní budově. Úctyhodné, neznám nikoho druhého podobného.

V roce 1962 se Karel oženil s dvacetiletou učitelkou Evou Hujerovou a narodily se jim dvě děti, dcera Dana (1963) a syn Karel (1969), a tak se Karel mohl ve stáří těšit i ze tří vnuček a vnuka.

Není asi nutné, abych dále popisoval Karlův život, to udělal on sám a lépe na stránkách zmíněné ročenky horského spolku. Dnes bych se chtěl jen nedokonale pokusit doplnit to, o čem se on při své celoživotní skromnosti ve svém tehdejší rozhovoru nezmínil. Třeba o tom, jak byl ve svém rodném městě oblíbený a uznávaný.

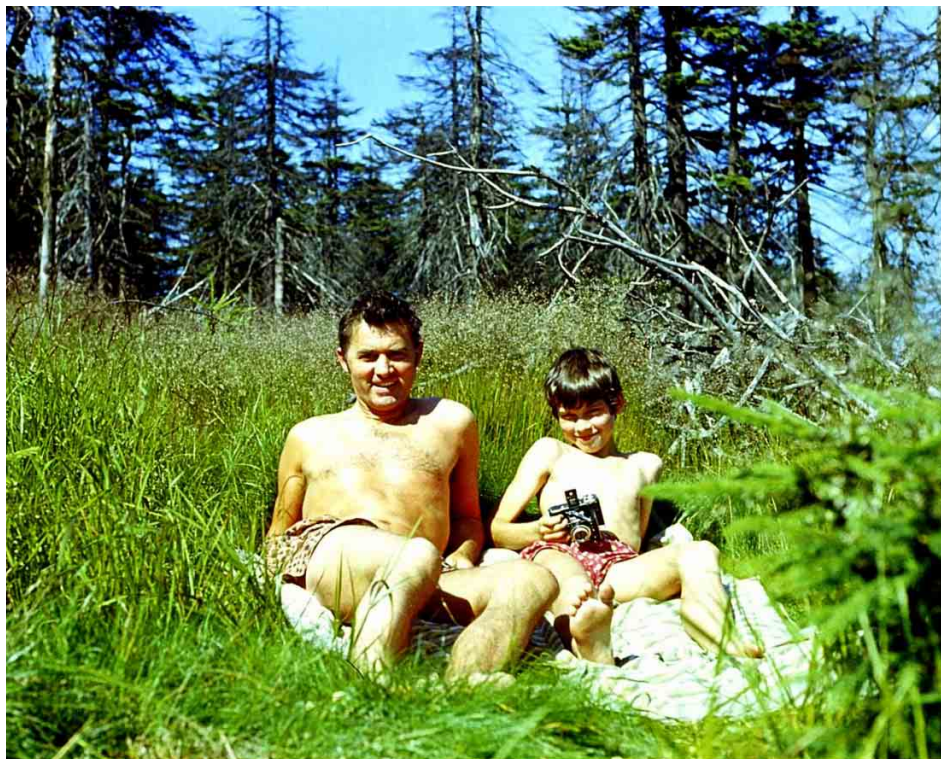
V roce 1969 jako učitel matematiky a fyziky. Archiv JJHS

Zimní pohoda na vrcholové plošině Smrku v roce 1958. Archiv JJHS

Vedení Nového Města pod Smrkem uspořádalo asi před dvaceti roky anketu. Jedna z otázek pro obyvatele města zněla, koho ze svých spoluobčanů si nejvíc váží. Na prvním místě se umístil Karel Nádeník, druhý nejoblíbenější člověk získal jen pouhou polovinu Karlových hlasů. Všichni věděli, že Karel byl živou „chodící“ kronikou svého rodného města i jeho dalekého okolí, každému kdykoli ochoten pomoci radou. Já jsem se na něj obracel pravidelně po devět roků, kdy jsem textoval stolní kalendáře starých dobových pohlednic a zejména při psaní knihy *Album starých pohlednic – Frýdlantsko*. Karel mě vždy doslova zavalil tolika podrobnostmi o novoměstských domech, okolních vesnicích, jejich obyvatelích, o hoře Smrku a starých štolách, že jsem litoval, že nemohu zdaleka všechny jeho údaje a znalosti využít pro krátké, rozsahem omezené popisky k často více než sto let starým pohlednicím. Rodinný původ umožnil Karlovi se stát bilingvním, hovořil česky stejně dobře jako německy.

V květnu 2008 obdržel Karel čestné občanství Nového Města pod Smrkem, o několik roků později, v dubnu 2014, mu čestné členství udělil i Jizersko-ještědský horský spolek. Do mnoha ročenek tohoto spolku přispěl Karel svými

V roce 1979 mohl Karel Nádeník se synem spočinout na Smrku ještě v lesní divočině. O pár let později lesy zmizely. Archiv JJHS

Když lesy uschly a cesty rozjezdila technika, vydávali se na Smrk jen blázni, nebo skalní milovníci této hory (1986). Archiv JJHS

krásnými fundovanými články. Literárně se spolupodílel na mnoha publikacích a také na dlouhé řadě veřejných akcí. Jeho samostatným autorským dílem je víc než stodvacetránková kniha *Smrk, král Jizerských hor*. Karel tuto horu miloval, dalo by se říci, že její historii, památkám i její nynější rozhledně zasvětil část svého života. A nakonec se symbolicky stala i místem jeho posledního odpočinku. Na „křtu“ zmíněné knihy v novoměstském hotelu Měděnec 7. listopadu 2008 vypadal Karel šťastně: jeden děkovný a obdivný proslov následoval druhý, hudba hrála, jídla a pití bylo dost, byl to vydařený večer.

Nelze zapomenout ani na to, že Karel Nádeník ovlivnil svým vztahem k životu a přírodě i stovky mladých lidí, které dlouhá desetiletí učil a jimž se věnoval i ve svém volném čase. Ti si tak jeho odkaz odnášejí i do svého dalšího života. Nezbyvá než skončit poděkováním Karlovi za to, co všechno pro lidi a pro Jizerské hory vykonal, a vzpomínat na chvíle, které nám s ním bylo dovoleno prožít.

K setkání tří přátel u pramene Jizery 1. září 2015 dovezl Standa Zajíc ukázky svých zahrádkářských úspěchů. Všichni tři jsme se sešli naposled. Foto Otokar Simm

Dva výlety s Karlem Nádeníkem

Otokar Simm

Seznámili jsme se osobně poměrně pozdě, zato však velice symbolicky – na Karlově nejoblíbenějším jizerskohorském vrcholu, na Smrku. Tuším, že to bylo buď v roce 2005, nebo 2006, během Výstupu na Smrk, pořádaného každoročně novoměstským Klubem českých turistů. Letos proběhl již jeho úctyhodný 52. ročník, a předpokládám, že Karel Nádeník se zúčastnil většiny z nich.

Ze setkání jsme se oba upřímně radovali a od té doby jsme byli v častém kontaktu, jak telefonickém či písemném, tak i osobním. Nastalo období vzájemné spolupráce – předávali jsme si informace, Karel tvořil příspěvky do Ročenek JJHS, napsal kapitolu o Smrku do *Tisícovek Jizerských hor*, k desátému výročí otevření rozhledny na Smrku jsme spolu připravili brožuru *Smrk, hora předalekých rozhledů*. Vydalo ji Nové Město pod Smrkem. Karel byl pamětníkem a neocenitelnou studnicí vědomostí, o něž byl vždy připravený se podělit.

Měl jsem to štěstí, že jsem s ním mohl absolvovat také několik výletů. Kam jinam než na Smrk, nebo k prameni Jizery, k Pechově památce či na hřeben

V březnu 2012 jsme se s Karlem náhodně potkali v kiosku na Knajpě. Možná, že právě domlouváme výšlap ke Kauschkově památce. Archiv JJHS

Poledních kamenů. Pokaždé jsem se dozvídal spoustu zajímavostí, které Karel uměl poutavě vyprávět; jeho celoživotní dráha učitele jej k tomu konečně předurčovala. Jako dnes slyším jeho často vyslovované rčení „*A to jsem ti chtěl ještě říct...*“.

Na tomto místě vzpomenu na jeden náš výlet, který jsme podnikli tak trochu na Karlovo přání. Chtěl se podívat ke Kauschkově pamětní tabulce, nacházející se ve strmých srážech spadajících k Černému potoku. On samozřejmě věděl, kde památku hledat, ale kvůli ne zcela snadnému přístupu u ní snad dosud nebyl. Považoval jsem za čest mu to přání splnit.

Bylo úterý 22. května 2012. Svěží jarní zeleň v kontrastu s modrou oblohou a bělavými oblaky dotvářela kulisy výletu. Setkali jsme se v Bílém Potoce, nedařleko železniční stanice. Po mostě jsme překročili říčku Smědou a kolem chatového tábora a Liščí boudy jsme stoupali do údolí Černého potoka. Minuli jsme značenou cestu na Cimbuří a v tom Karel neomylně odbočil z Kozí stezky doprava se slovy „*Pojď, něco ti ukážu, možná to neznáš*“. Netrvalo dlouho a stáli jsme u potoka, na jehož dně se pod vodou slabě rýsoval vytesaný nápis *Rot Front* s neumělou hvězdou, srpem a kladivem. Častěji jsem o téhle kuriozitě, pocházející nejspíš z druhé poloviny dvacátých let uplynulého století, od znalců slyšel, ale dosud jsem ji nehledal.

Okolo Hütterova pomníčku jsme potom pokračovali na hřeben Poledních kamenů, abychom po něm došli k Frýdlantskému cimbuří. Cestou mě Karel zavedl k nepříliš známému skalnímu oknu, jež je v Jizerských horách dost ojedinělé. Samozřejmě jsme nevynechali ani zkamenělé *Drbný* či *Půlený kámen*, zvaný kdysi poněkud zá-

Přání je splněno, v květnu 2012 jsme společně vyhledali Kauschkovu pamětní tabulku na skále zvané Náhrobek. Foto autor

Karlovým věrným souputníkem v horách byl často jeho pesek. Poslední byla Belinka. Foto autor

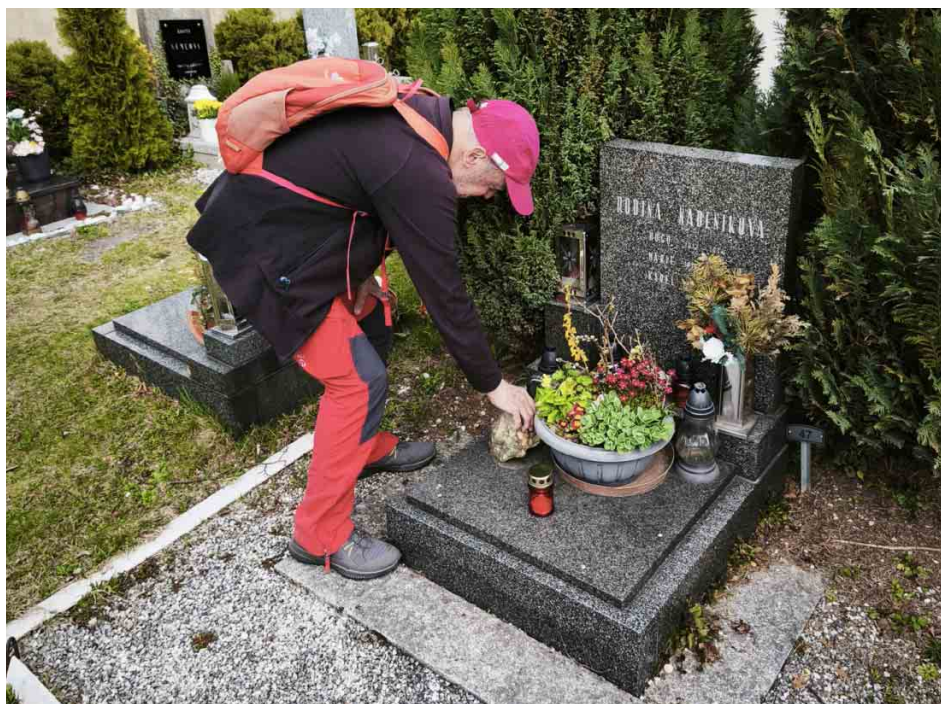
Se Standou Zajícem u pramene řeky Jizery. Snímek vznikl pouhých 11 dní před Karlovým úmrtím. Foto autor

hadně *Itschifelsen*. Dnes už mi je známo, že ten bizarní název souvisí s křestním jménem jedné z dcer Franze Clam-Gallase – tehdy jsme si ho ale ještě vysvětlit neuměli.

Od rozcestníku značených cest, zvaného Frýdlantské cimbuří, jsme sotva znatelnou pěšinkou došli nad skalní stupeň, pod kterým se na skále Náhrobek nachází památka horolezce Rudolfa Kauschky. Spustili jsme se k tabulce a dlouho u ní setrvali, fotogenické počasí umocňovalo sílu okamžiků. Karel byl ostatně skvělý fotograf, i když při jeho skromnosti o tom věděli jen jeho přátelé.

Hluboko v údolí byl pod námi Bílý Potok, kam jsme se vraceli, nad námi čněli skalní obří, mezi nimiž jsme strávili krásné hodiny.

Tři roky poté – úterý 1. září 2015, první školní den. Na něj jsme si domluvili setkání u pramene Jizery. Na Vidlicové cestě se sešli tři přátelé – Karel Nádeník, Standa Zajíc a já. Všichni tři jsme přijeli na kolech. Byli jsme vlastně čtyři – s Karlem přiběhla i jeho čtyřnohá přítelkyně Belinka. Toho sluncem prozářeného dne jsme byli veselí a spokojení, užívali jsme si krásných chvil plných pohody a radosti ze života. Kdo by jen mohl tušit, že neuplyne ani čtrnáct dnů a Karel nás navždycky opustí. Letos od té doby uplynulo již deset let...

Autor textu pokládá jizerskohorský kámen na místo Karlova posledního odpočinku. Foto Bohumil Horáček

Setkání u pomníčku Zabitého mládence

Bohumil Horáček

U Staré poutní cesty do Hejnic se letos v létě sešli přátelé Jizerských hor, aby si připomněli tragickou událost starou dvě stě let. Spolek Patron u pomníčku Zabitého mládence uspořádal vzpomínkové setkání, které spojilo úctu k místní historii se současnou péčí o drobné památky hor.

V letošním roce jsme si připomněli 200. výročí nešťastné události, k níž došlo 18. července 1825 poblíž Staré poutní cesty do Hejnic. Tehdy se stal teprve šestnáctiletý učeň Anton Neumann z Hejnic obětí zákeřného vraha, když se vydal z Liberce na cestu do svého domova. Tato tragédie po sobě zanechala stopu nejen v dobových kronikách, ale také v krajině – dodnes ji připomíná jeden z nejstarších a zároveň nejhezčích jizerskohorských pomníčků s doloženým příběhem. Památka Zabitého mládence, zasazená do jizerskohorských bučin, je po dvě staletí tichým svědkem lidské paměti i proměn Jizerských hor.

Slavnost doplnila stručná přednáška, zpěvy i výstava historických fotografií. Foto Miloš Podzimek

Iniciátoři obnov Miloslav Nevrlý (první poválečná obnova) a Jan Heinzl (dosud nejnovější obnova) u pomníčku Zabitého mládence. Foto autor

Improvizovaná autogramiáda Miloslava Nevrlého přímo u pomníčku. Foto autor

Spolek Patron, který se dlouhodobě věnuje obnově drobných památek, při této příležitosti uspořádal v sobotu 19. července 2025 neformální vzpomínkové setkání přátel a milovníků hor. Na místě byla připravena venkovní výstava fotografií, mapující vzhled pomníčku v různých obdobích – od černobílých archivních snímků až po jeho nedávnou opravu. Atmosféru vzpomínky dotvářela i hudba: vůbec poprvé zde zazněla nově složená kramářská píseň o této tragédii v podání tria *Katastrofální předpověď počasí*, vedeného Markétou Ježkovou. Nápad spojit příběh s hudební formou dodal setkání osobitý ráz a přenesl přítomné o dvě století zpět, do doby, kdy podobné písně putovaly od vesnice k vesnici.

Výjimečným hostem setkání byl Miloslav Nevrlý, nestor jizerskohorských pamětníků a autor legendárních knih o horách, jenž se s pomníčkem pojí osobní vzpomínkou. Právě on totiž před 65 lety u Zabitého mládence zajistil opravu obrázku, čímž symbolicky zahájil svou dlouhou cestu pečovatele a propagátora jizerskohorských památek. „*Byl to první pomníček, o který jsem se v Jizerských horách postaral*“, připomněl Nevrlý a dodal, že právě tady pochopil, jak hluboký vztah mohou mít lidé k místům, kde se setkává krása přírody s pamětí minulosti.

Účastníci setkání si odnášeli nejen silný zážitek, ale i drobnou vzpomínku – stylové perníčky a jedinečnou pamětní pohlednici, kterou Spolek Patron vydal výhradně k tomuto výročí.

Připomenutí dvousetého výročí si nenechalo ujít kolem stovky milovníků Jizerských hor. Foto autor

200 let pomníčku Zabitého mládence 1825–2025

Upomínková pohlednice vydaná Spolkem Patron byla určena výhradně účastníkům setkání

Opravený Bartelův kříž vysvětil kardinál Duka

Dietmar Lauer

V úterý 2. září 2025 od 11 hodin proběhla na Souši v Desné mimořádná událost. Toho dne byl slavnostně vysvěcen kardinálem Dominikem Dukou opravený Bartelův kříž. Letos na jaře se místní obyvatelé a chalupáři sousedící s křížem rozhodli památku zrestaurovat a okolí zvelebit. Byly odstraněny okolní stromy a keře, Petr Medřický umyl podstavec a kříž. Restaurátorka Jolana Vagnerová z Desné provedla nátěr kříže vhodnými barvami a černě zvýraznila text na obou stranách podstavce. Náklady na celou opravu hradili organizátoři výhradně ze svých prostředků.

V polovině 60. let stál Bartelův kříž ještě v udržované kulturní krajině. V pozadí vpravo vidíme bývalý soušský mlýn. Archiv Spolku Patron

Na přední straně podstavce je nápis *Vater, in deine Hände empfehle ich meinen Geist*, (Otče, do tvých rukou poručím svoji duši), na zadní *Errichtet von Fr. An. Bartel im Jahre 1836*, (Zřízeno Fr. An. Bartelem v roce 1836). Z jakého důvodu dal dotyčný Bartel kříž postavit, to zůstává zatím tajemstvím.

Víc než 130 let stál kříž na svém místě, udržován a opravován obyvateli Souše (dříve Darre). V 70. letech minulého století došlo pravděpodobně při přepravě dřeva k jeho otočení a ulomení horní části. Asi dvacet dalších let stál kříž otočený, s nachýleným podstavcem a s torzem kříže na původním místě. Objevily se dokonce snahy o jeho odstranění, k tomu ale naštěstí nedošlo. Při rekonstrukci rozvodné sítě

počátkem 90. let byl v jeho těsné blízkosti necitlivě postaven železný stožár elektrického vedení.

V té době jsem byl již delší dobu členem Spolku Patron, který udržuje, opravuje a také objevuje různá památná místa. Hodně jsme byli inspirováni *Knihou o Jizerských horách* od Miloslava Nevrlého. Rozhodli jsme se proto s mým synem Martinem a tchánem Arnoštem Preuslerem kříž opravit. Pomocí těžkého lesního traktoru, který si syn coby lesník vypůjčil, jsme těžký sokl

V 70. letech byl kříž ulomen a i s podstavcem otočen.
Archiv autora

V roce 1987 vyfotografoval poničenou a zanedbanou památku Milan Poláček

*Snímek z listopadu 2024 ukazuje stav těsně před obnovou.
Foto Milan Poláček*

přední straně byl jasný, ale na té zadní v druhém řádku těžko rozluštitelný. *Errichtet von ...* Roky jsem pátral marně. Ani náš přítel Ullrich Junker z Německa, známý badatel v naší, ale hlavně polské části Jizerských hor a Krkonoš, nenašel ve svém rozsáhlém archivu nic, co by se vztahovalo k tomuto kříži. Až zmínění chalupáři vypátrali, že se jedná o zkratky křestních (Fr. An.) jmen Franze Antona Bartela. Bartel, narozený 16. 3. 1794, byl pravděpodobně mlynářem v nedalekém soušském mlýně č. 402. Udržovaný objekt dosud stojí při červeně značené cestě do Desné.

Jelikož se sousedé osobně znají s kardinálem Dukou, rozhodli se jej u skleničky vína pozvat, aby opravený kříž znovu vysvětil. K jejich velkému překvapení pozvání přijal. A skutečně, přesně v 11 hodin dorazil za vytrvalého deště kardinál Dominik Duka se svým doprovodem ke kříži, aby se ujal obřadu. Úvodní slova pronesl starosta Desné Jaroslav Kořínek, který uvítal vzácného

společně odtáhli asi o deset metrů doleva (při pohledu od silnice) na vhodnější místo.

Po dohodě s hornopolubenským farářem jsem z dlouho neudržovaného hrobu na hřbitově v Horním Polubném odmontoval kříž, který byl velmi podobný tomu původnímu na Souši, a ten jsme pak připevnili na pahýl vyčnívající z podstavce. Částečně jsme zvýraznili nápisy, připevnili stříšku, takže od května 1994 byl kříž v téměř původní podobě (viz časopis *Patron* 1995/4, str. 20). A pak stál dalších třicet let na novém místě, jednou jsem jej mezitím natřel a oživil nápisy. Okolí postupně zarůstalo náletovými dřevinami, občas sem někdo položil kytičku.

Letos tedy došlo k výrazné proměně samotné památky i okolí. Nápis na

Bartelův kříž na Souši byl po mnoho let zanedbáván a v neúčtě. Až letos došlo k jeho restaurování. Stávající podobu kříže vysvětlila významná osobnost katolické církve, kardinál Dominik Duka. Dříve než vyšlo toto číslo Patrona nás zastihla nečekaná zpráva o kardinálově úmrtí. Dominik Duka zemřel 5. listopadu 2025 ve věku 82 let. Foto Otokar Simm

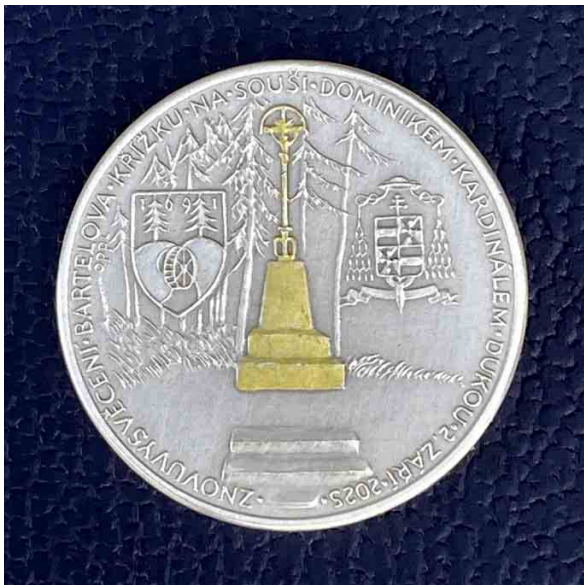
hosta a mnoho přítomných občanů. Poté se již kardinál ujal slova. Kromě jiného řekl, že posvěcení kříže je připomínkou vlastní identity; naši předkové se rozhodli přijmout křesťanství, které kříž symbolizuje. Pomodlil se i za oběti katastrofy na Bílé Desné z roku 1916.

Dietmar Lauer (vpravo), člen Spolku Patron, v rozhovoru s kardinálem. Foto archiv autora

Po ukončení obřadu jsem byl pozván k panu kardinálovi a mohl s ním chvíli pohovořit, což byla pro mě velká čest. Vyprávěl jsem mu o obnově kříže před třiceti lety a ukázal fotografie z minulosti. Poděkoval mně a pochválil nás, ochránce drobných památek ze Spolku Patron, za naši činnost. Jaké však bylo moje překvapení, když mne po pár dnech navštívili jeho přátelé a předali mi stříbrnou medaili, kterou nechal pan kardinál u příležitosti vysvěcení kříže vyrazit pro několik lidí, kteří se o jeho obnovu zasloužili.

Ve 12 hodin byla v kostele na Horním Polubném sloužena mše svatá k příležitosti svěcení kříže a připomenutí obětí protržení přehrady na Bílé Desné před 109 lety, kterou Dominik kardinál Duka celebroid. Byl také uvítán v desenském kulturním středisku v Riedlově vile a poté ještě navštívil malou sklárnu Martina Štefánka, uměleckého skláře v Dolním Polubném. Na závěr nám ještě jednou poděkoval a zdůraznil, že návštěva se mu velmi líbila a vyjádřil obdiv k této krásné krajině.

Averz stříbrné medaile, kterou Dominik Duka udělil Dietmaru Lauerovi. Otokar Simm

Pohled na zadní stranu podstavce s poněkud záhadným nápisem. Otokar Simm

Oprava Jurischova kříže

Josef Joe Kuna

V červnu loňského roku nám nahlásil přítel Jarda Haufer, že kůl nesoucí Jurischův kříž s madonkou uhnul a spadl na zem. Současně nabídl i pomoc při opravě. Hned za dva dny jsme se domluvili, kdo vezme jaké nářadí, a šli jsme na to. Zjistili jsme, že se trámek rozpadá téměř až do poloviny své délky.

Ale kde sehnat rychle náhradu za ztrouchnivělý dlouhý kůl? Uřízli jsme tedy sloupek šikmo nad destičkou s názvem kříže, kde už bylo dřevo zdravé. Vzpomněli jsme si na diapozitiv Miloslava Nevrlého z 60. let a uznali, že jako provizorní řešení to bude dostačující. Hlavně jsme přidali stříšku, aby sloupek dále nehnul, a tak památka přečkala zimu. Na výroční schůzi Spolku Patron, konané na jaře 2025, se debatovalo o tom, že by se měl „Jurisch“ upravit, pro případ, kdyby náhodou bylo zase někdy hodně sněhu...

Na jarní brigádě ČSOP jsme na Jizerce za muzeem uklízeli zpod okapu na půdu bukové trámy 10 × 10 × 260 cm. Při té příležitosti jsem si o jeden řekl

Před vztyčením bylo nutné připevnit desku s korpusem na trám. Foto autor

pro opravu Jurischova pomníčku a ten mi byl přislíben. Největší problém nastal s odvozem na místo, a tak jsem zatím sloupek natíral, seřezával do šikma pro stříšku a vyvrtal alespoň jeden dolní otvor. Nakonec se mi podařilo letos v září na kole trámek odvézt a schovat ho za strom.

Ve čtvrtek 2. října 2025 jsme se s Vaškem Mrázkem, řečeným Vrah, sešli v Polubném k dokončení. Demontovali jsme provizorium a s drobnými potížemi připevnili desku se stříškou na trám. Jenže akuvrtačka nevydržela zátěž a Vašek musel jet domů, aby ji nabil. Než se vrátil, přišrouboval jsem malou tabulku s nápisem „Jurisch“, připevnil stříšku a připravil podklad pro sloupek u traverzy.

S čerstvě nabitou vrtačkou už šlo všechno rychle: vztyčili jsme sloupek, který i s madonkou měl snad půl metráku, vyvrtali poslední díru a upevnili šrouby... Nakonec Vašek nařadil „zázračný“ impregnační nátěr Bochemit, který má vyzkoušený, a natřel s ním v několika vrstvách všechno, vyjma kovového korpusu.

Za tři hodiny jsme byli hotovi a mohli se vyfotit u dokončeného díla.

Dílo je hotovo – tak ahoj zase za dvacet let! Foto autor

Drobné památky v Lidových sadech

Lubor Lacina

Když byla na přelomu 19. a 20. století v Liberci založena předměstská čtvrť Lidové sady (Volksgarten), zdála se být předurčená ke vzniku mnoha pomníků. Oblast vzdálená od historického centra města a průmyslových oblastí, která přirozeně sousedí se svahy Jizerských hor, měla poskytnout bohatším obyvatelům města prostory pro budování rodinných vil a zahrad, pro všechny Liberečany a návštěvníky města pak odpočinkovou zónu, odkud mohou chodit na výlety do hor, navštívit zde botanickou nebo zoologickou zahradu, a také rozsáhlý příměstský park, který dal celé čtvrti právě název Volksgarten. A takové zdravé, klidné a atraktivní prostředí bylo ideálním místem pro vztyčení řady pomníků, plastik a dalších drobných památek.

Přípomínky Václava Šamánka

Procházku do Lidových sadů začneme v Masarykově ulici, která je spojuje s centrem Liberce. A jako první navštívíme pomník MUDr. Václava Šamánka, lékaře, politika a českého aktivisty v jinak převážně německy hovořícím Liberci. Šamánek stál u zrodu České besedy, libereckého Sokola i místní pobočky Klubu českých turistů. Není proto divu, že byl po druhé světové válce ve městě uctěn řadou pietních míst. A u jednoho právě stojíme – u pomníku v ulici Šamánkova, v zeleni poblíž sousední základní školy. Pomník tvoří mohutný podstavec a kovová busta z dílny libereckého sochaře Karla Kolaczka, instalován byl v roce 1965. Václava Šamánka v Liberci připomíná také pamětní deska v místě Šamánkovy lékařské praxe v domě Na Svahu 64/6 a hrobové místo v urnovém háji u libereckého krematoria.

Pomník MUDr. Václavu Šamánkovi v Šamánkove ulici. Foto autor

Slavní studenti

Hned v sousedství Šamánkova pomníku se nachází velký komplex školních budov. Blíže k centru města dnešní základní škola, dříve vzdělávací ústav pro učitele. Na té můžeme objevit pamětní desku věnovanou dvěma zdejšími studentům a pozdějším výrazným osobnostem československé kultury.

Žulová pamětní deska s kovovými literami, kterou na fasádu školy v roce 1994 instaloval spolek Česká beseda, zmiňuje jako prvního Vlastu Buriana. Jeho jméno zná téměř každý, tak si jen připomeňme, že se v Liberci narodil a prožil zde mládí. V letech 1897 až 1901 chodil do školy v dnešní Masarykově ulici, než se rodina Burianova přestěhovala na pražský Žižkov. I když tedy budoucí král komiků v Liberci strávil poměrně málo času, je ve městě připomínán ještě několikrát, například v podobě Burianovy busty s typickým výrazem umělcových rukou na schodišti liberecké radnice.

Liberecký osud Karla Vacka, druhé osobnosti z pamětní desky na fasádě školy, byl velmi podobný. I on zde žil jako dítě, do stejné školy jako Burian chodil v letech 1908–1910 a také jeho rodina odešla do Prahy. Vacek má rovněž bustu v radnici, navíc pak pamětní desku na rodném domě v ulici Perlová 232/12, kterou tam v roce 1996 instalovala Česká beseda. Mimochodem, jen pár desítek metrů od místa narození Vlasty Buriana.

Přejdeme k druhé velké škole v ulici Masarykova, ke slavné liberecké průmyslovce. Na ní najdeme pamětní desku s další osobností, která tu získávala vzdělání. Je jí Ferdinand Porsche, automobilový konstruktér a rodák z blízkých Vratislavic nad Nisou, kde má na rodném domě pamětní desku. Na fasádě průmyslovky připomíná tabule jeho studium v letech 1891–1893 a uvádí základní údaje v češtině a němčině.

Pamětní deska Vlastovi Burianovi a Karlu Vackovi na základní škole v Masarykově ulici. Foto autor

Pamětní deska Ferdinandu Porschemu na průmyslové škole. Foto autor

A ještě něco. V neznámém čase kdosi na pamětní desku fixem připsal dvě slova: „a Loos“. Světoznámý architekt Adolf Loos se totiž na průmyslovce také pohyboval, v letech 1882–1887. V Liberci jinak Loose připomíná abstraktní pomník instalovaný již v roce 1981 při ulici Voroněžská.

Zakladatel veteránského hnutí

V areálu škol se nacházel také pomník. A dokonce velmi významný. Dne 28. června 1901 totiž bylo před dnešní základkou odhaleno pietní místo zakladateli veteránského hnutí v Rakousku, libereckému soukeníku Josefu Müllerovi. Ten na začátku 19. století sloužil v napoleonských válkách, a když se vrátil do Liberce, spatřil tam výjev, kterým jím otrásl. Pohřeb vojáka, kamaráda z bojů, kterého kvůli chudobě pohřbivali bez poct a do neoznačeného hrobu. To Müller vnímal jako nespravedlnost k někomu, kdo nasazoval život za svoji vlast. Založil proto spolek, který se měl postarat o druhy ve zbrani, kteří propadli chudobě nebo byli osamoceni. A tak vznikl roku 1820 v Liberci první spolek vysloužilých vojáků v rakouské monarchii. Následoval ho veteránský klub v Jablonci nad Nisou, a další začaly přibývat. O sto let později bylo veteránství obrovským a váženým fenoménem, vysloužilecký spolek bychom našli téměř v každé větší vesnici. A na úplném začátku byl právě Liberec.

Proto byl roku 1901 Müllerovi odhalen okázalý pomník – rozložitý podstavec pokrytý veteránskými symboly a na vrcholu plastika s Müllerovou bustou. Autorem díla byl liberecký sochař Emanuel Gerhart, kamenické práce

Zaniklý pomník Josefu Müllerovi. Archiv Severočeského muzea v Liberci

provedla firma Spölggen ze Šluknova a bronzové části byly odlity v německém Württembersku. Liberecký sochař Ferdinand Částka pak pomník osadil.

Známe dokonce texty, které byly na díle umístěny. Ten hlavní nesl sdělení: „Zakladatel spolku veteránů Josef Müller 1779–1846“. Pomník uváděl i motto „Za Boha, císaře a vlast“ a bližší sdělení: „Zakladateli prvního rakouského spolku veteránů, Jeho veličenstvo císař Franz Josef I., za podpory mecenášů a bratrských spolků rakouských veteránů v Liberci“. To vše pochopitelně německy.

Jako takto laděný pomník nemohl překonat těžké období po druhé světové válce, kdy byl zřejmě odstraněn. Na jeho místo ale byla instalována další zajímavá plastika – kamenná socha *Matka a dítě* od Karla Kolaczka. Tento autor, z jehož rukou vzešel i nedaleký Šamánek, měl neobvyklý tvůrčí rozsah a byl mimo jiné autorem libereckého pomníku obětem první světové války, dnes již také neexistujícího. A dokonce vyrobil i poněkud bizarní artefakt pro expozici Památníku nacistického barbarství v tzv. Henleinově vile v dnešní ulici Husova – dřevěnou figurínu K. H. Franka, která byla v tamním muzeu instalována v symbolické věžeňské cele.

Matka a dítě ale dnes už také není na původním místě. V jistou dobu byla přemístěna do parku při ulici Ruprechtická a od roku 2008 byla z důvodu špatného stavu deponována v areálu Technických služeb města Liberce. Odtud pak putovala do sbírek Severočeského muzea v Liberci, které sochu nechalo zrestaurovat a umístilo ji do průmyslové školy v tehdejší Leninově ulici.

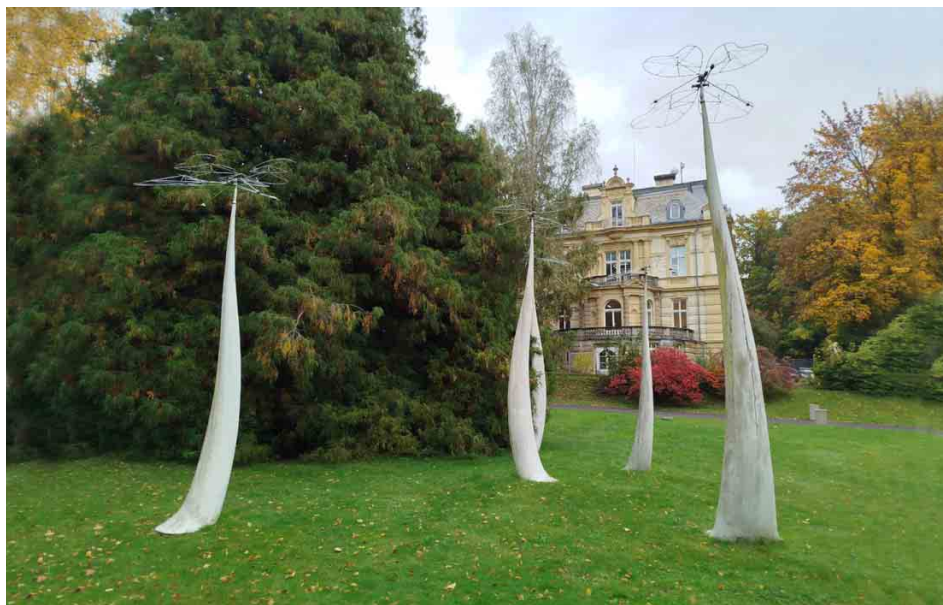
Plastika *Matka a dítě* u průmyslové školy v tehdejší Leninově ulici. Archiv Severočeského muzea v Liberci

Socha a město

Hned za plotem, pár metrů od muzejní vily, se rozkládá bývalý *pavilon F Libereckých výstavních trhů*, dnešní restaurace *ZOO 1320*. A před ní stojí dvě plastiky připomínající slavnou expozici v libereckých ulicích, projekt *Socha a město* z roku 1969. Jednou z plastik je dvojdílný betonový objekt *Brána snů* od Evy Kmentové. Sousední dílo se jmenuje *Motýlí křídla* a jde o pět artefaktů připomínajících obří stonky s motýlími křídly na vrcholu. Pět a půl metru vysoký soubor pochází opět z roku 1969 a jeho autorem je Jiří Novák.

Plastika *Brána snů* u bývalého pavilonu F libereckého výstaviště. Foto autor

Plastika *Motýlí křídla* před restaurací *ZOO 1320*. Foto autor

Naproti u muzea

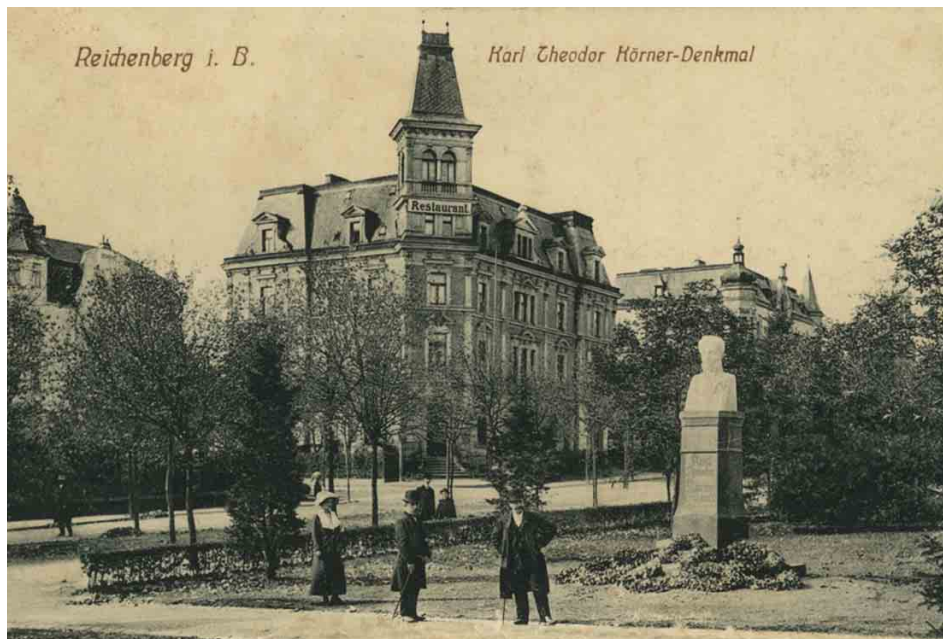
Nyní jen přejdeme silnici a zastavíme se v parku u muzea. Zde se na výročí založení Československa vždy 28. října konají pietní akty před pomníkem věnovaným Tomáši Garrigue Masarykovi. Kovová busta, jejímž původním autorem je Josef Pekárek, byla odlita na turnovské umělecké průmyslovce a v Liberci instalována roku 2008.

Před muzeem však stával ještě další sloup s bustou. Ta představovala německého romantického básníka Theodora Körnera a podobně jako pomník na vrcholu Smrku nebo v zátiší mezi Dolní Smržovkou a Tanvaldským Špičákem připomínala Körnera, který přešel Jizerské hory při své slavné cestě z Lužice do Krkonoš.

Körner se po své smrti ve velmi mladém věku 21 let stal jakýmsi idolem mládeže a symbolem vlastenectví. Proto byl roku 1901 v Liberci založen *Německý spolek Körner* s cílem shromáždit finance a vybudovat Körnerův pomník poblíž nového areálu škol, aby tak inspiroval místní studentstvo. Peníze se scházely pomalu, takže záměr mohl být zrealizován až v roce 1912. Mezi návrhy byla například secesně laděná lavička s Körnerovým vyobrazením, nakonec ale byla realizována varianta od libereckého sochaře Gustava Weiße – obří busta Körnera v husarské uniformě z laaserského mramoru posazená na podstavci ze salcburského mramoru. Na tom byl umístěn jednoduchý nápis „*Karl Theodor Körner 1791–1813*“. Pomník pak zdobil park u libereckého muzea do druhé světové války, po níž byl básník jako představitel německé kultury odstraněn.

Návrh na Körnerův pomník v Liberci. Archiv Severočeského muzea v Liberci

Zaniklý pomník Karla Theodora Körnera před libereckým muzeem. Archiv Severočeského muzea v Liberci

Busta se na dlouho ztratila, když ale byly kopány základy pro plavecký bazén na Tržním náměstí, byla tam nalezena v zemině. Kdosi ji pak přesunul do protějšího lapidária při bývalém městském hřbitově. Někdy v devadesátých letech 20. století busta zmizela neznámo kde.

Zoologická zahrada

Pokračujeme do Lidových sadů. O jednu tramvajovou zastávku dál za muzeem nalezneme artefakty spojené se zoologickou zahradou. Například betonovou vstupní bránu do údolí Jizerského potoka, kdysi jediného prostoru, kde se zoologická zahrada rozkládala. Přímo v zahradě se má na umělém ostrůvku uvnitř ptačí voliéry nacházet drobný artefakt, snad hraniční patník některého z historických území. Zmínit můžeme také takzvaný *Ptačí orloj*, který v ZOO od roku 2018 každou hodinu ukazuje výřad šesti ohrožených ptáků z daleké Indonésie. Liberečtí milovníci zvířat se pro orloj nechali inspirovat u podobné památky v Kryštofově Údolí.

V oblasti zoologické zahrady najdeme také *Ludvíkův pramen*. Tento přírodní objekt se po zřízení městského lesíka neboli *Lidových sadů* stal součástí areálu a byl proto upraven *Spolkem přátel přírody* jako pomník předsedovi spolku Ludwigu Hlasewitzovi. Šlo o poměrně jednoduché vyobrazení na žulovém kameni, které umělecky zpracoval Wilhelm Weiß a odhaleno bylo 12. května 1912. V původní podobě již neexistuje.

Vstupní brána do zoologické zahrady v Liberci. Archiv Severočeského muzea v Liberci

Jahnův pomník

Ještě než opustíme areál ZOO, zastavíme se u pavilonu žiraf. Tam totiž najdeme neobvyklou sestavu kamenů. Mohutný prostřední balvan o výšce tři metry nese pamětní desku z roku 2003, která sděluje: „Roku 1919 byla v Liberci založena první zoologická zahrada v Československé republice“. Tato informace je dnes již překonána a víme, že základy liberecké zoologické zahrady povstaly již v roce 1904, nás ale bude více zajímat původ onoho velkého balvanu a souboru menších kamenů okolo.

Pomník vzniku zoologické zahrady v Liberci

Původní zaniklá podoba památky – pomník Friedrichu Ludwigu Jahnovi. Archiv Severočeského muzea v Liberci

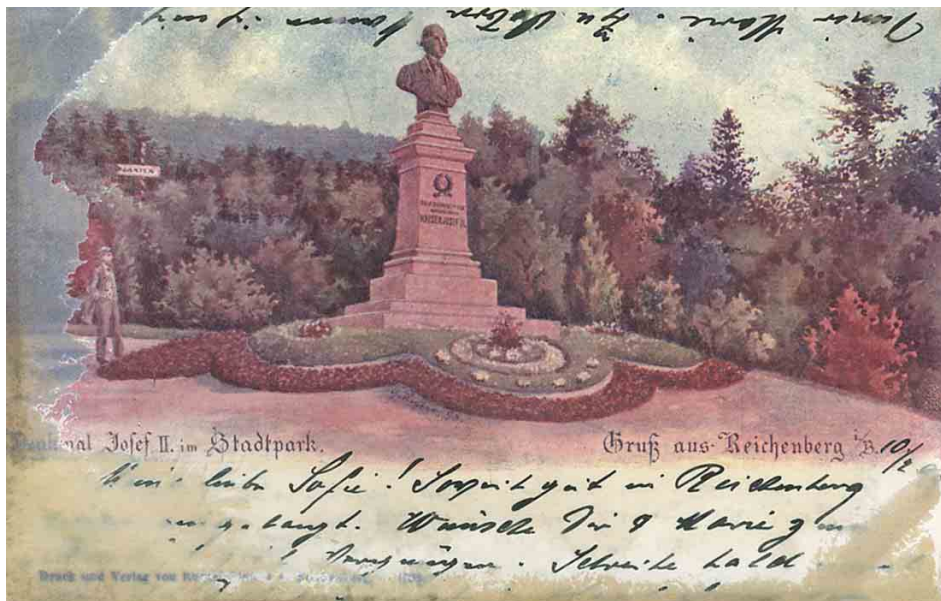
Celá sestava sem totiž byla umístěna již v roce 1902. Tehdy ještě nikoli v areálu ZOO, nýbrž ve volně přístupném parku, aby zde byla vzdána pocta zakladateli turnerského hnutí Friedrichu Ludwigu Jahnovi. Autor pomníku Emanuel Gerhart jej pojal jako třímetrovou Jahnovu sochu na vrcholu kamene, takže celkově mělo dílo výšku úctyhodných šest metrů. Pomník nesl také motto na bronzové tabuli: *„Našemu starému mistrovi Jahnovi, německému gymnastovi a příteli tělovýchovy občané města, Liberec 1902.“* Plastika byla odlita stejně jako Müllerova busta ve Württembersku. A menší kameny okolo? Ty byly osazeny tabulkami se jmény spolků, které se zasloužily o vznik pomníku. Ještě dnes lze v kamenech nalézt otvory, do kterých byly umístěny šrouby nesoucí pamětní desky.

Parkem k dalším pomníkům

A jdeme dál. Parkem mezi zoologickou a ulicí Riegrova, který je na mapách označován jako *Lidové sady Petra Bezruče*. Nejdříve tu narazíme na mohutný žulový kámen s vyobrazením skautské lilie, datováním 1947 a pamětní deskou s textem: *„Kámen vítězů Scouting Liberec“*. Autorem díla má být Svato-pluk Technik.

O pár kroků dál pak nalezneme neobvyklý pomník. Uprostřed prostoru pro záhon ornamentálního tvaru stojí jednoduchý sloup s pamětní deskou a sdělením: *„V těchto místech slavilo dne 1. máje 1890 první Svátek práce na 16 tisíc libereckých dělníků“*. Takto ztvárněný pomník byl evidentně instalován v období socialismu, mnohem starší podoba obrubníku záhonu u jeho paty však svědčí o tom, že jde také o dílo věnované původně někomu jinému.

A je to tak. Kdysi zde totiž stával zdobný podstavec s bustou císaře Josefa II. Podle toho byla pojmenována i dnešní ulice Masarykova směřující do Lidových sadů. Proslulý Habsburk byl na pomníku zpodobněn v kovu vídeňským sochařem Antonem Brenekem, který učil na liberecké průmyslovce. Kolem pomníku s nápisy na podstavci se rozkládal květinový záhon s kovovým plůtkem. Liberec se tak mohl pyšnit jednou z nejhezčích připomínek Josefa II. na severu Čech. Jenže v roce 1918 zaniklo Rakousko-Uhersko a nový československý stát rozhodl zákonem z roku 1923 o odstranění památek

Pomník císaři Josefu II. v parku Volksgarten. Archiv Severočeského muzea v Liberci

na Habsburky z veřejného prostoru. Josef II. byl proto snesen z podstavce a přemístěn do interiéru liberecké radnice, kde tolik nevadil. V roce 1940 byl pak předán do válečné sbírky kovů a patrně roztaven na materiál pro výrobu zbraní.

Prázdný sokl v Lidových sadech byl osazen vyobrazením Friedricha Schillera od Wilhelma Weiße a slavnostně odhalen 29. června 1924. Liberecký Schiller byl unikátní, nebyl totiž zpodobněn jako mladík kypící zdravím, nýbrž jako zralý muž se stopami stárnutí ve tváři. I on však zřejmě skončil v soukolí válečné sbírky kovů.

Závěr výletu

A jsme v Lidových sadech. Na konečné tramvaje a na startu výletů do kopců, kde začíná království skutečných jizerskohorských pomníčků. Ještě v Lidových sadech se můžeme za domy u konečné podívat po několika patnících ztracených v lese, nebo cestou na Libereckou výšinu pohodlně dojít ke kamennému směrovníku Německého horského spolku, pár minut cesty od tramvaje. Ale to už bude téma pro některý další výlet.

Použité zdroje:

Jitka Resslerová, Realizované pomníky v Liberci do roku 1945, bakalářská práce, Technická univerzita v Liberci, Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická, 2014;

Lubor Lacina a Jiří Křížek, Po stopách zapomenutého pomníku: Busta Karla Theodora Körnera před libereckým muzeem, v: Čtvrtletník Severočeského muzea v Liberci, jaro 2017;

Texty na webech www.kudyznudy.cz a cokolivokoli.cz.

Děje se nejen v Jizerských horách

Spolek Patron na setkání k 80. výročí vysídlení Němců

Dne 16. června 2025 se na německém velvyslanectví v Praze uskutečnila akce s názvem „80 let od vyhnání“, věnovaná připomínce vysídlení německých obyvatel po druhé světové válce. Setkání se zúčastnily spolky, které pečují o kulturní dědictví a památky po sudetských Němcích. Za Spolek Patron byli přítomni Oliver Scholze a Zdeněk Buriánek.

Hoffmannův kříž nad Hejnicemi je v opravě

Z lesa nad Hejnicemi členové Spolku Patron snesli v sobotu 19. července 2025 poškozený Hoffmannův kříž a převzali ho do opravy. Na jeho odlomení ze stromu byl výbor spolku upozorněn ze strany veřejnosti. Památka nyní prochází celkovou obnovou a bude zpět instalována hned, jak to bude možné.

Odebrání kříže od Rückertova pomníčku

V neděli 3. srpna 2025 členové Spolku Patron sundali litinový kříž, doplňující Rückertův pomníček na Jindřichovickém hřebeni. Strom, na který Emil Novák kříž před lety umístil, uschl a zbylé torzo by vyšší hmotnost kříže již dlouho neudrželo. Vzhledem k tomu, že původní podoba pomníčku byla bez kříže, nevrátí se zpět a bude příležitostně využit jinde.

Čtvrtletník přátel drobných památek Jizerských hor č. 3/2025 (36. ročník)

Vydává Spolek Patron, Jiřetín pod Bukovou 73, 468 43, IČO: 64669807. Vydávání čtvrtletníku PATRON je povoleno Ministerstvem kultury ČR. Ev. č. MK ČR E 10470. Redakce: Bohumil Horáček, Otokar Simm. Grafická úprava: Michal Janus. Tisk: Geoprint, Krajinská 1110, Liberec. Příspěvky zasílejte na adresu: Bohumil Horáček, Na Radouči 1254, 293 01 Mladá Boleslav, nebo e-mailem: horacek21@seznam.cz. Interní tiskovina.

*Na setkání k výročí 200 let se u pomníčku Zabitého mládence sešly desítky přátel Jizerských hor.
Foto Miloš Podzimek*

*Setkání s kardinálem Dominikem Dukou u příležitosti žehnání Bartelova kříže na Souši.
Archiv Dietmara Lauera*

Osmdesát let od úmrtí Josefa Matouschka

Letos uplynulo 80 let od úmrtí libereckého turisty a kartografa Josefa Matouschka, který se narodil 4. října 1867 ve Svárově a zemřel 12. července 1945 v Liberci. Matouschek je spoluautorem proslulé Speciální mapy Ještědských a Jizerských hor, vydané v roce 1927. Ta se stala standardem pro turisty i pozdější badatele a ovlivnila vnímání krajiny v regionu.

Jeho práce zahrnovaly vydávání map pro turisty, kreslení vrstevnic i popisy tras a popularizaci terénu; byl aktivní v různých spolcích a zasloužil se o dokumentaci místních vrcholů, stezek a drobných památek. Díky tomu zůstává jeho jméno živé nejen v odborné literatuře věnující se kartografii a místní historii. Byl též průkopníkem značení turistických cest v regionu.

Spolek Patron inicioval a zajistil v roce 2015, před deseti lety, komplexní obnovu Matouschkovy hrobky v Oldřichově v Hájích. Mimo jiné na ní byla doplněna dvojjazyčná deska a upraven okolní terén. Práce vrátily pietnímu místu důstojný vzhled a připomněly veřejnosti odkaz tvůrce map, které dosud provázejí návštěvníky Jizerských hor. Spolek Patron má Matouschkovu hrobku v dlouhodobém pronájmu.

Text a foto Bohumil Horáček